

Steven Knapp &
Walter Benn
Michaels
Protiv teorije

S engleskog jezika prevela – Valentina Lisak

Steven Knapp (1951.) i **Walter Benn Michaels**

(1948.), američki književni teoretičari koji su svojim tekstom *AGAINST THEORY* (1982.) uzburkali ondašnju teorijsku scenu kojom je dominirala američka recepcija dekonstrukcije obilježena likom i djelom Paula De Mana, koji se uz Erica Hirscha (i njegovu hermeneutiku), našao na udaru tad mladih teoretičara stasalih na sveučilištima Berkeley i John Hopkins, na kojem je Knapp obnašao više upravnih dužnosti, što je utjecalo i na 'plodnost' njegove kasnije akademske karijere stručnjaka za renesansnu poeziju i formalizam (trenutačno je rektor Sveučilišta George Washington). W. B. Michaels ostao je u akademskim vodama, kao jedan od najvažnijih amerikanista, baveći se književnošću kraja devetnaestoga stoljeće, ali postavljajući i važna pitanja o američkoj suvremenosti, kritizirajući pritom politike identiteta te podsjećajući na važnost klase u svojoj zadnjoj knjizi *THE TROUBLE WITH DIVERSITY: HOW WE LEARNED TO LOVE IDENTITY AND IGNORE INEQUALITY* (2006.).

I.

Pod 'teorijom' ovdje mislimo na poseban poduhvat u književnoj kritici: pokušaj da se ovlada interpretacijama pojedinih tekstova pozivajući se na pojam interpretacije općenito. Ovim nazivom ponekad označavamo i one grane izučavanja književnosti koje ne vrše izravan utjecaj na interpretaciju pojedinih djela, poput naratologije, stilistike ili prozodije. Unatoč njihovoj apstraktnosti, ovi nam se predmeti u svojoj suštini čine empirijskima i naša se rasprava protiv teorije na njih neće odnositi.

Suvremena je teorija poprimila dvije forme. Neki se teoretičari trude čitanje književnih tekstova utemeljiti u metodama osmišljenim kako bi osigurale interpretacijsku objektivnost i valjanost. Drugi su, pak, spoznavši nemoć tih metoda da postignu konsenzus među interpretatorima, iskoristili taj neuspjeh za oblikovanje alternativnog teorijskog modela koji negira mogućnost točne interpretacije. Naš cilj nije odabrati između tih dviju mogućnosti, već pokazati da obje počivaju na istoj zabludi, zabludi koja je središnja za samo poimanje teorije. Cilj naše kritike nije zagovaranje određene teorijske prakse, cilj je naše kritike sama ideja bavljenja teorijom uopće.

Teorija pokušava riješiti set poznatih problema ili slavi nemogućnost njihova rješavanja: funkciju autorske intencije, status književnog teksta, ulogu interpretacijskih pretpostavki itd. Mi nećemo pokušati riješiti te probleme niti ćemo se zauzimati za praćenje njihove povijesti ili za pregled niza rasprava koje su ti problemi potaknuli. Prema našem mišljenju, zablude na kojoj počiva čitava kritička teorija jest percipiranje tih problema kao stvarnih. Štoviše, mi tvrdimo da se takvi problemi samo čine stvarnima – a sama teorija tek je naoko moguća ili relevantna – onda kad teoretičari propuste prepoznati temeljnu nerazdvojjivost upletenih elemenata.

Najjasniji primjer ove tendencije prema proizvodnji teorijskih problema razdvajanjem pojmova koji su u biti neraz-

dvojivi neumorna je rasprava o odnosu autorske intencije i značenja teksta. Neki su teoretičari tvrdili da se valjane interpretacije mogu dosegnuti tek pozivanjem na autorsku intenciju. Ovu pretpostavku dijele autori koji, niječući mogućnost spoznaje autorske intencije, također niječu mogućnost postojanja valjane interpretacije. No jednom kad postane jasno da je značenje teksta jednako autorskoj intenciji, projekt *utemeljenja* značenja u intenciji postaje nekoherentan. Budući da je sam projekt nekoherentan, on ne može ni uspjeti ni propasti, stoga oba teorijska stava prema intenciji postaju irelevantna. Pogreška koju teoretičari čine u tome je što vjeruju da je moguće, pa i poželjno, prelaziti s jednog pojma (autorska intencija) na drugi (značenje teksta), dok su u stvarnosti oba pojma ista. Ne može se govoriti o uspjelom ili neuspjelom izvođenju jednog od tih pojmova iz drugog, jer imati jedan od njih već znači imati oba.

U sljedeće dvije cjeline pokušat ćemo detaljno prikazati kako teorijski pristupi intenciji uvijek zakažu. U četvrtoj ćemo cjelini provesti sličnu analizu utjecajnog opisa uloge koju interpretacijske pretpostavke i uvjerenja igraju u praksi književne kritike. Problemi uvjerenja i intencije nalaze se, prema našem mišljenju, u samom središtu teorijske prakse, stoga naša rasprava o njima nije usmjerena samo protiv određenih teorijskih argumenata nego i protiv teorije općenito. Naši bi primjeri trebali prikazati središnji mehanizam svih teorijskih rasprava, a naša analiza tih rasprava trebala bi pokazati da su sve one jednako neodržive. Ako smo u pravu, tada čitav pokret kritičke teorije počiva na krivim temeljima te bi od njega trebalo odustati.

1 E. D. Hirsch, Jr., *VALIDITY IN INTERPRETATION* (New Haven, Conn., 1967), str. 216, 219. Naše primjedbe o Hirschu ponegdje se preklapaju s kritikom P. D. Juhla izloženom u drugom poglavlju njegove *INTERPRETATION: AN ESSAY IN THE PHILOSOPHY OF LITERARY CRITICISM* (Princeton, N. J., 1980). Juhlov stav komentirat ćemo dalje u tekstu. Svi daljnji citati ovih djela bit će navedeni u tekstu.

II. ZNAČENJE I INTENCIJA

Stav da je značenje teksta jednako autorovoj intenciji jasno je vidljiv kod E. D. Hirscha kad piše da je značenje teksta "autorovo značenje i ne može biti ništa drugo" te da je značenje "jednom za svagda određeno govornikovom intencijom".¹ Izjednačivši značenje s autorovom intencijom, Hirsch izjavljuje da svaka književna interpretacija "naglasak treba staviti na rekonstrukciju autorovih ciljeva i stavova kako bi se stvorile smjernice i norme za pronalazak značenja određenog teksta". Iako dobivene smjernice i norme ne mogu osigurati točnost nijednog određenog čitanja – točnost čitanja ne može osigurati ništa – one ipak predstavljaju, tvrdi Hirsch, "fundamentalno razumnu" i "objektivnu" interpretativnu metodu (str. 224, 240).

Neobičnost Hirscheve formulacije leži u njegovu prelasku s definicije na metodu. Naime, Hirsch započinje definirajući značenje teksta kao autorovu intenciju, da bi zatim kao najbolji način pronalaska tog značenja predložio potragu za autorovom intencijom. Ali, ako su značenje i intencija od samog početka isti, teško je shvatiti kako potraga za jednim predstavlja objektivnu metodu – ili bilo kakvu vrstu metode – potrage za drugim. Spoznaja da su značenje teksta i autorova intencija identični trebala bi dovesti do zaključka da je bilo kakvo upućivanje jednoga na drugo beskorisno. A opet, kao što smo vidjeli, Hirsch misli suprotno: on drži da identifikacija značenja uz pomoć izražavanja intencije predstavlja neki viši teorijski značaj u pronalasku objektivne metode biranja između (više) mogućih interpretacija.

Hirsch je međutim propustio uvidjeti snagu vlastite formulacije. U jednome trenutku izjednačava značenje i intenciju, a u sljedećem ih razdvaja. Ova je greška jasno vidljiva u njegovoj polemici protiv formalističke kritike koja posve niječe važnost bilo kakve intencije. Svoju raspravu protiv formalista završava tako što iznosi njihovo viđenje značenja

na račun svoga. Formalisti, kako sažimlje Hirsch, vide tekst kao "jezični uzorak", "opći objekt čija je priroda određena općim normama". Problem takve definicije, tvrdi Hirsch, leži u tome što "nijedan niz riječi ne može predstavljati stvarno verbalno značenje samo u odnosu na opće norme. Promatrano na taj način, značenje teksta ostaje neodređeno". Nudeći kao primjer rečenicu "Auto mi je ostao bez goriva",² Hirsch ukazuje na podložnost izjave neograničenu rasponu interpretacija. Nema općih normi koje će nam pomoći odlučiti znači li ta rečenica da automobilu treba goriva ili da mi je "Pullman izjurio iz oblaka argona". Tek kad riječima "Auto mi je ostao bez goriva" pripišemo određenu intenciju, možemo doći do konačne interpretacije. Ili, kao što kaže Hirsch, "Niz mogućnosti počinje se formirati u selektivan sustav vjerojatnosti tek kad nizu riječi pred sobom dodamo i govornika koji svojom izjavom vjerojatno nešto i misli" (str. 225).³

Ova je rasprava naoko u skladu s Hirschevim izjednačavanjem značenja i intencije, ali to prestaje biti čim postane jasno da Hirsch govori o trenutku interpretacije koji se događa prije prisustva same intencije. U tom trenutku značenje teksta "ostaje neodređeno", a ta se neodređenost zatim raščičava *pripajanjem* autorske intencije. Ali ako su značenje i intencija uistinu nerazdvojivi, tad nema smisla promatrati intenciju kao sastojak koji tek treba dodati, ona mora biti prisutna od samog početka. Problem odredivosti i neodredivosti nebitan je. Hirsch smatra da je bitan jer, s pravom, misli da prijelaz iz neodređenosti u određenost zahtijeva dodavanje nove informacije, no također misli, i ovaj je put u krivu, da se dodavanje informacije svodi na dodavanje intencije. Budući da je intencija već prisutna, jedino što se dodaje, u prelasku s neodređenosti u određenost, jest informacija

² "My car ran out of gas" (kurziv moj) (Op. prev.)

³ Hirsch navodi da izraz 'jezični uzorak' dolazi iz uvodnog poglavlja knjige SEVEN TYPES OF AMBIGUITY Williama Empsona, 3. izd. (New York, 1995).

o intenciji, a ne sama intencija. Da bi rečenicu poput "Auto mi je ostao bez goriva" prepoznali kao rečenicu, potrebni su joj već pretpostavljeni govornik i intencija. Određivanje interpretacije rečenice ne uključuje dodavanje govornika, već odabir jednog u nizu mogućih govornika. Znanje da govornik nastanjuje planet s atmosferom od inertnih plinova, a na kojem je primarno transportno sredstvo željeznica, dovest će do jedne interpretacije; znanje da je govornik Zemljanin koji posjeduje Ford dovest će nas do druge. No čak i ako nismo nijednu od tih informacija, već samim pokušajem interpretacije karakteriziramo govornika kao govornika jezika. Drugim riječima, znamo da govornik ima namjeru govoriti, inače ne bismo interpretirali. U zadnjem slučaju posjedujemo manje informacija o govorniku nego u prva dva (u kojima barem znamo s kojeg planeta govornik dolazi), no relativni manjak informacija nema nikakva utjecaja na prisutnost ili odsutnost intencije.

Ova greška bez sumnje objašnjava Hirschevu neobičnu naviku nazivanja pravog predmeta interpretacije "autorovim značenjem" te njegovo razlikovanje između tog i "čitateljeva značenja" u kasnijim tekstovima.⁴ Za Hirscha izbor između ovih dvaju tipova značenja postaje etički imperativ i 'operativna' nužnost. Ali ako je svako značenje uvijek autorovo značenje, alternativa je prazna, i izbora nema, ni etičkog ni operativnog. Budući da je teorija stvorena kako bi nam pomogla u takvu odabiru, sve teorijske rasprave o autorskoj intenciji moraju naposljetku prihvatiti premise antiintencionalističkih definicija značenja. U raspravama o intenciji, trenutak zamišljanja značenja bez intencije predstavlja sam teorijski trenutak. Tada, iz gledišta rasprave protiv kritičke teorije, jedino bitno pitanje o intenciji glasi: može li zaista postojati značenje bez intencije. Kako bi naša rasprava protiv teorije bila uspješna, odgovor na to pitanje mora biti ne.

⁴ V. Hirsch, *THE AIMS OF INTERPRETATION* (Chicago, 1976), str. 8.

Naravno, tvrdnja da su sva značenja intencionalna nije novost u suvremenoj filozofiji jezika. John Searle, primjerice, tvrdi da "nije moguće pobjeći intencionalnosti" i kao potporu toj tvrdnji iznosi brojne argumente.⁵ Naš cilj nije priložiti još jednu takvu raspravu, već ukazati na potpunu nerazumnost alternative. A to je vidljivo već u samim teškoćama koje se javljaju pri pokušaju zamišljanja značenja bez intencije.

Zamislite da šecete plažom i naidete na zanimljiv niz črčkarija u pijesku. Odmaknete se nekoliko koraka unazad i uočite da u pijesku pišu sljedeće riječi:

*A slumber did my spirit seal;
I had no human fears:
She seemed a thing that could not feel
The touch of earthly years.*⁶

Na prvi pogled, ovo izgleda kao dobar primjer značenja bez intencije: prepoznajete tekst kao tekst, razumijete značenje riječi, možda ih čak prepoznajete kao rimovanu strofu – i sve to bez ikakva znanja o autoru i bez potrebe za pridruživanjem tih riječi bilo kakvoj ideji autora. Sve to možete zaključiti i bez razmišljanja o nečijoj intenciji. No zamislite da, dok tako stojite, promatrajući znakove na pijesku, nadođe val i zatim se povuče, ostavljajući za sobom (ispisano ispod prve strofe) sljedeće riječi:

*No motion has she now, no force;
She neither hears nor sees;
Rolled round in earth's diurnal course,
With rocks, and stones, and trees.*⁷

⁵ John R. Searle, *Reiterating the Differences: A Reply to Derrida*, GLYPH 1 (1977): 202.

⁶ Wordsworthovi stihovi služe kao standardni primjer u teorijskim raspravama još otkad ih je upotrijebio Hirsch; vidi VALIDITY IN INTERPRETATION, str. 227–30 i 238–40.

Mogli bismo se zapitati čini li se pitanje intencije i dalje jednako nebitno kao što se činilo trenutak prije. Sad ćete vjerojatno osjetiti potrebu za objašnjenjem onoga što ste upravo vidjeli. Jesu li ti znakovi tek slučajnost, proizvedeni mehaničkim kretanjem valova na pijesku (nekim suptilnim i jedinstvenim procesom erozije, perkolacije itd.)? Ili je more živo i pokušava izraziti svoju panteističku vjeru? Ili je pak Wordsworth, nakon svoje smrti, postao nekakav genij obale koji nastanjuje valove te s vremena na vrijeme ispisuje u pijesku svoje elegične stihove? Mogli biste tako unedogled nizati objašnjenja, no vjerojatno biste zaključili da sva ona spadaju u dvije kategorije. Ili ćete znakove u pijesku pripisati subjektu sposobnom za intenciju (živo more, Wordsworthov duh itd.) ili ćete ih shvatiti kao nenamjerne posljedice mehaničkih procesa (erozija, perkolacija itd.). No hoće li u drugom slučaju – u kojem postaju proizvod slučajnosti – znakovi i dalje predstavljati riječi?

Očito neće. Samo će *nalikovati* riječima. Možda ćete ostati zapanjeni nad takvom slučajnošću. Naravno, ne biste bili ništa manje zadivljeni ni da ste odlučili kako odgovornost pripada moru ili Wordsworthu. Ali od esencijalne je važnosti spoznati da bi u ta dva slučaja vaša zadivljenost potjecala iz dvaju sasvim različitih izvora. U jednom biste slučaju bili zadivljeni identitetom autora – tko bi pomislio da more može pisati poeziju? U drugom bi vas pak slučaju (onom u kojem ste prihvatili hipotezu o slučajnosti prirodnog porijekla) zadivilo otkriće da ono za što ste mislili da je poezija ustvari to uopće nije. Nije poezija jer nije jezik, to znači naziv slučajnost. Dok god ste mislili da su znakovi poezija, pretpostavljali ste i da iza nje postoji intencija. Niste znali tko je autor, što vas je navelo da pomislite kako je ideja autora nebitna za vašu sposobnost čitanja strofe.

7 *Na duh moj pečat stavi san / I ne znam što je strah: / Pomislih, za nju sada stran/
Prolaznosti je dah. / Nepomična je, prazno zjene / Zure joj, nema moć; /
Snjom zemlja, drveće i stijene / Vrte se dan i noć.*

ANTOLOGIJA PJESNIŠTVA ENGLESKOG ROMANTIZMA, prev. i ur. Paljetak, Luko.
(Zagreb, Konzor, 1996). str. 87.

No ustvari ste, nesvjesno, već unaprijed zamislili autora. Tek je misteriozan dolazak druge strofe poljuljao vašu prešutnu pretpostavku (npr. netko je strofu ispisao štapom) i postali ste je svjesni. Tek sad, kad se prisutnost autora čini nemogućom, uistinu gledate znakove kao nešto bez autora. No lišiti ih autora znači preobraziti ih u nešto što tek slučajno nalikuje jeziku. Na poslijetku, oni nisu primjer značenja bez intencije, jer onaj tren kad bivaju lišeni intencije, također gube i značenje.

Dolazak druge strofe otkrio je da ono što je izgledalo kao primjer jezika bez intencije zapravo ili nije bilo bez intencije ili nije bio jezik. Pitanje je bilo, jesu li ti znakovi primjer jezika, a odgovor je odredila odluka o tome jesu li ti znakovi ili nisu proizvod intencije nekog subjekta. Ako se naš primjer čini nategnutim, to je samo zato što se u našoj kulturi rijetko javlja prilika za razmišljanja o moru kao intencionalnom subjektu. No u nekim slučajevima pitanje intencionalnog subjekta postaje bitno i komplicirano. Mogu li računala govoriti? Rasprave oko ove problematike nameću ista pitanja kao i naš primjer. Budući da su računala strojevi, pitanje jesu li sposobna za govor naizgled ovisi o mogućnosti postojanja jezika bez intencije. No naš primjer pokazuje da jezik bez intencije ne postoji, jedino pravo pitanje glasi: jesu li računala sposobna za posjedovanje intencije? Kakav god odgovor bio – a naš primjer za to ne nudi nikakvu pomoć – odluka neće počivati na teoriji značenja, već na sudu o tome mogu li računala biti intencionalni subjekti. Ovime ne riječemo da mnogo toga – moralno, pravno i politički – može ovisiti o takvim sudovima. Ali nikakva razina praktične važnosti ovim sudovima neće dati teorijsku snagu.

Razlika između teorijskog načela i praktičnih ili empiričkih sudova može se razjasniti posljednjim osvrtom na primjer o pjesmi na plaži. Pretpostavimo da ste nakon pojave druge strofe zaključili da je 'pjesma' zapravo slučajna posljedica erozije, perkolacije itd. i samim time ne pripada jeziku. Što bi sada bilo potrebno da promijenite mišljenje? Niti jedan teorijski argument neće utjecati na stanje. No pretpostavimo da, malo dalje

od obale, primijetite malenu podmornicu kako izranja na površinu, a iz nje izlazi dvadesetak osoba u laboratorijskim kutama. Jedan od njih usmjerava prema plaži dalekozor i pobjedonosno uzviče "Uspjeli smo! Uspjeli smo! Vratimo se i pokušajmo ponovno". U tom ćete slučaju vjerojatno opet promijeniti mišljenje, ne zbog neke nove definicije jezika, značenja ili intencije, već zbog novih dokaza o postojanju autora. Pitanje autorstva jest, i uvijek je bilo, empirijsko pitanje, a sad je dobilo i nov empirijski odgovor. Teorijska napast leži u vjerovanju da takva empirijska pitanja moraju, ili trebaju, dobiti i teorijske odgovore.

Čak i filozof poput Searlea, koji je toliko posvećen statusu jezika kao intencionalnom, podliježe toj napasti razmišljanja o intenciji kao teorijskom problemu. Nakon inzistiranja (u ranije citiranu odlomku) na neizbježnosti intencije, Searle nastavlja govoreći da su "u ozbiljnom doslovnom govoru, rečenice točne realizacije intencije" i da "nema potrebe za jazom između ilokucijske intencije i njezina izraza".⁸ Međutim, stvar nije u tome da jaz između intencije i značenja njezina izraza ne treba postojati, već da *ne može* postojati. Intencija i značenje nisu identični samo u ozbiljnom doslovnom govoru, već u svakom govoru. Razdvajajući ta dva pojma, Searle zapravo opisuje mogućnost postojanja izraza bez intencije i time, baš kao i Hirsch, promašuje smisao vlastite tvrdnje da u jeziku "nije moguće pobjeći intencionalnosti". Promašiti smisao i zamisliti mogućnost postojanja dvaju različitih tipova značenja predstavlja više od obične teorijske zablude, to je tip zablude koja omogućuje postojanje teorije. Omogućuje postojanje teorije jer stvara iluziju izbora među različitim metodama interpretacije.⁹

Biti teoretičar znači samo misliti da takav izbor postoji. U tom su pogledu intencionalisti i antiintencionalisti isti. A zajedničko im je još nešto: ni jedni ni drugi ne mogu uistinu pobjeći intenciji. Ali to ne znači da intencionalisti pobjeđuju, jer ono što oni traže smjernice su za valjanu interpretaciju,

⁸ Searle, REITERATING, str. 202.

dok je ono što dobivaju običan opis uobičajenog djelovanja. Iz praktične perspektive, ulozi u bici za intenciju veoma su mali – štoviše, nema ih. Stoga nije ni važno tko će pobijediti. Iz teorijske perspektive, doduše, ulozi postaju izrazito visoki, ali i dalje nije bitno tko je pobjednik. Ulozi su visoki jer predstavljaju postojanje same teorije: nije bitno tko je pobjednik jer, dok god postoji mišljenje da je stav o intenciji (za ili protiv) važan u postizanju valjane interpretacije, ideal teorije spašen je. Teorija pobjeđuje. No čim spoznamo da ne postoji teorijski izbor, nestaje smisao teorije. Teorija gubi. ¹⁰

9 U razgovoru s autorima Hirsch spominje slučaj poznatog kritičara i teoretičara kojeg su novi dokazi uvjerali da je njegovo dotadašnje čitanje jedne pjesme krivo, ali je, unatoč tome, priznao da mu se više sviđa njegovo originalno čitanje od onog koje je, kako sada priznaje, u skladu s autorovom intencijom. Hirschova namjera bila je ovim primjerom ukazati na važnost odabira intencije nad bilo kojim drugim interpretativnim kriterijem. Ali kritičar iz Hirscheve anegdote nije birao između različitih metoda interpretacije, jednostavno je preferirao svoju pogrešku. Takva preferencija očito je nebitna za teoriju interpretacije, ona može utjecati na to što će netko učiniti s interpretacijom, ali nema nikakva utjecaja na način na koji netko do te interpretacije dolazi.

10 Ovdje izneseni argumenti protiv teorijskog proučavanja intencije na lokalnoj razini izraza mogu se, kod Hirscha, naizgled nepromijenjeni, primijeniti na opise intencije u širem smislu, a odnose se, također, i na teorijske pretpostavke pisaca poput M. H. Abramsa, Waynea C. Bootha, R. S. Cranea i Ralpa W. Radera, koji su svi, izravno ili neizravno, povezani s Čikaškom školom. Unatoč razlikama u pristupu i naglašenim aspektima, ovi se pisci slažu da bi se kritičke rasprave o značenju dijela nekog teksta trebale razriješiti upućivanjem na šire strukturne intencije prisutne u tom tekstu. Lokalna značenja trebala bi se tako deducirati iz hipotetskih intencija koje, primjerice, implicira autorov odabir žanra, a ove bi se interpretativne hipoteze zatim potvrdile ili poništile ovisno o njihovom uspjehu u objašnjenju pojedinosti djela. Ali takav bi postupak mogao imati teorijsku snagu samo kad bi se šire intencije razlikovale po svom teorijskom statusu od lokalnih značenja koja obuzdavaju. Međutim, mi tvrdimo da su sva lokalna značenja uvijek intencionalna i da su strukturni odabiri i lokalni iskazi stoga povezani s intencijom na posve jednak način. Iako mišljenje interpretatora o jednom može utjecati na njegovo mišljenje o drugom, niti jedno nije podložno posebno objektivnoj interpretaciji ili interpretativnoj suglasnosti. (Je li interpretaciju intencije, na bilo kojoj razini, najbolje zamisliti kao hipotezu drugo je, iako povezano, pitanje.)

III. JEZIK I GOVORNI ČINOVI

Mi tvrdimo da su značenje teksta i autorova intencija identični i da njihova istovjetnost oduzima intenciji svu teorijsku korist. P. D. Juhl nedavno je ponudio sličnu definiciju odnosa između značenja i intencije. Juhl kaže da "između tvrdnji o značenju književnog djela i tvrdnji o autorovoj intenciji postoji logička veza, a ta je da tvrdnja o značenju djela jest tvrdnja o autorovoj intenciji". Juhl, kao i mi, kritizira Hirscha zbog toga što vjeruje da bi kritičari "trebali... pokušati utvrditi autorovu intenciju", kad ustvari, tvrdi Juhl, "to već unaprijed nužno i čine" (INTERPRETATION, str. 12). No Juhla te tvrdnje nipošto ne vode prema diskreditaciji teorije, radije, one same sačinjavaju teoriju koja "nas obavještava o tome što mi kao kritičari i čitatelji činimo kad interpretiramo književno djelo" te nam, što je još važnije, "nude temelj za načelno prihvaćanje ili odbijanje određene interpretacije književnog djela" (str. 10). Kako to da iz istih argumenata koji, po našem mišljenju, onemogućuju opstanak teorije, Juhl teoriju izvodi?

Ovo pitanje posebno je zanimljivo s obzirom na to da je Juhlovo ukazivanje na presudnu važnost intencije na prvi pogled identično našoj argumentaciji: obje metode suprotstavljaju "stavove o značenju književnog djela koje ima autora i stavove o značenju teksta nastalog čistom slučajnošću, kao što je računalna pjesma" (str. 13).¹¹ No Juhlovo objašnjenje primjera poput našeg, o pjesmi na plaži, otkriva da se njegovo viđenje odnosa između jezika i intencije ipak radikalno razlikuje od našega. Poput Hirscha, samo na višoj razini apstrakcije, Juhl naposljetku zamišlja mogućnost postojanja jezika prije i neovisno od intencije te tako zamišlja intenciju kao nešto što se treba dodati jeziku da bi jezik funkcionirao. Baš poput Hirscha, i teoretičara uopće, Juhl misli da je intencija stvar iz-

¹¹ Juhl se zapravo u svojoj analizi slučajnog 'jezika' koristi istom pjesmom kao i mi – Wordsworthovom *A Slumber did my spirit seal* (INTERPRETATION, str. 70–82).

bora. No dok Hirsch preporučuje odabir intencije kako bismo uz njenu pomoć došli do najbolje interpretacije, Juhl smatra da je takva preporuka bespotrebna – ne zbog toga što ne bismo smjeli odabrati intenciju, već zato što je naše poimanje književnog djela takvo da čitanje književnosti već samo po sebi podrazumijeva odabir intencije.

Govoreći o pjesmi nastaloj slučajem ("znakovi na kamenu" ili "računalna pjesma"), Juhl ukazuje na to da postoji "nešto neobično u *interpretiranju* takvog 'teksta'". Kako god shvatili taj tekst, ne možemo na njega gledati kao na reprezentaciju "značenja određene izjave". Slažemo se – ako time implicira da nasumični "znakovi" ne nose nikakvo značenje, nisu jezik i stoga nikako ne mogu biti podvrgnuti interpretaciji. No za Juhla implikacije su drukčije. On misli da se nasumični znakovi mogu interpretirati, iako u malo drukčijem smislu "u kojem se interpretacija rečenice može usporediti s objašnjenjem njezina značenja nekom strancu kojem objašnjavamo što svaka pojedina riječ znači, kako funkcionira u rečenici, i naposljetku, kako se ta rečenica može upotrijebiti i što njome možemo izraziti, prenijeti" (str. 84–8).

Poanta je u tome da znakovi nastali slučajno nisu riječi, nego im samo nalikuju. Juhl, s druge strane, tvrdi da znakovi ostaju riječi, ali odvojene od intencija koje bi ih učinile izrazima. Takav stav omogućuje Juhlovu tvrdnju da kad "papiga izgovori riječi 'Voda pada s neba'", mi možemo razumjeti njihovo značenje kao "Pada kiša" te istovremeno zanijekati da je "papiga rekla da pada kiša" (str. 109).¹² Jasno je da, prema Juhlu, riječi i dalje nose značenje, čak i kad ih ispraznimo od intencije. Nose značenje "*in abstracto*" i tako predstavljaju stanje jezika prije dodavanja intencije, odnosno prije nego što "govornik progovori, prije govornog čina". U književnoj interpretaciji, ovaj oblik jezika nikad nije operativan jer je, kako tvrdi Juhl, "naše poimanje značenja književnog djela" jednako "našem poimanju značenja govornog čina neke osobe", a ne "našem poimanju značenja riječi u jeziku" (str. 41).¹³

Juhlovo poimanje značenja i intencije implicitno u sebi sadrži distinkciju između jezika i govornih činova. Ova distinkcija omogućuje metodološku preskripciju snažnu poput Hirscheve, iako općenitiju: Kad ste suočeni s jezikom, čitajte ga kao govorni čin. Preskriptivna snaga Juhlove postavke zakrivena je činjenicom da je trenutak odluke pomaknuo korak unazad. Dok Hirsch misli da je potrebno dodati intenciju *književnosti* kako bismo došli do značenja teksta, Juhl misli da dodavanjem intencije *jeziku* dobivamo govorne činove (kao što je književno djelo) čije je značenje već unaprijed određeno. Juhl uviđa da čim neki jezični uzorak shvaćamo kao književnost, već ga shvaćamo i kao govorni čin te, samim time, kao proizvod intencije: njegova preskripcija pokazuje nam kako s jezika općenito prijeći na određen izraz, poput književnog djela.¹⁴

No takva preskripcija ima smisla samo ako ta dva pojma (jezik i govorni činovi) nisu nerazdvojivi onako kako to jesu značenje i intencija. Juhl je, naravno, u pravu kad tvrdi da znakovi bez intencije ne mogu biti govorni činovi, jer je srž govornog čina njegova intencionalna priroda. Ali mi smo pokazali da znakovi bez intencije također nisu ni jezik. Juhl može zamisliti jezik bez govornih činova samo dok ignorira

12 Juhl nakratko priznaje neobičnost distinkcije koju ovdje povlači, upitavši mogu li se riječi nastale slučajno uopće nazivati "riječima" (INTERPRETATION, str. 84). No brzo napušta to pitanje.

13 Za dodatne informacije o značenju "*in abstracto*", v. Juhl, INTERPRETATION, str. 25, 55–57, 203, 223, 238, 288–89.

14 Juhlovi motivi ne razlikuju se mnogo od Hirschevih. Za oba teoretičara, značenje *in abstracto* neodređeno je i višeznačno ("neodređeno" za Hirscha, "višeznačno" za Juhla), obojica se pozivaju na intenciju ne bi li došli do određenih značenja ili, kako kaže Juhl, da bi se tekst "oslobodio višeznačnosti" (INTERPRETATION, str. 97). Teorijsko zanimanje za problem neodređenosti proizlazi dijelom iz raširena vjerovanja da riječi i rečenice posjeduju niz "lingvistički mogućih" značenja, koja su zabilježena u rječnicima i gramatičkim knjigama. Ali rječnik je samo indeks učestalih uporaba u pojedinim govornim činovima, a ne matrica apstraktnih, predintencionalnih mogućnosti. (Za Hirschevu terminološku distinkciju između višeznačnosti i neodređenosti, v. VALIDITY IN INTERPRETATION, str. 230.)

činjenicu da je lingvističko značenje uvijek identično izraženoj intenciji. Prepoznati istovjetnost jezika i govornih činova znači shvatiti da Juhlova preskripcija – kad ste suočeni s jezikom, čitajte ga kao govorni čin – ne može značiti ništa drugo do: kad ste suočeni s jezikom, čitajte ga kao jezik.

Za Hirscha i Juhla cilj je teorije proizvesti objektivno valjanu metodu književne interpretacije. Kako bi metoda bila moguća, obojica su prisiljena zamisliti značenje bez intencije ili, u širem smislu, zamisliti jezik i govorne činove kao odvojene.¹⁵ U tom se slučaju metoda sastoji u dodavanju govornih činova jeziku: iza govornih činova stoje određene intencije koje intepretatorima pomažu raščistiti višeznačnosti koje su svojstvene jeziku kao takvom. Ali ovakvo razdvajanje jezika i govornih činova ne treba nužno služiti samo za uspostavljanje interpretacijske metode, ono, zapravo, može služiti upravo suprotnom. Dajući jeziku prioritet nad govornim činovima, teoretičar kao što je Paul de Man na sve pokušaje određivanja značenja dodavanjem intencije gleda kao na povredu istinskog stanja jezika. Dok teorija u svom pozitivnom metodološkom obliku počiva na odabiru govornih činova nad jezikom, teorija u svom negativnom ili antimetodološkom obliku pokušava sačuvati ono što naziva čistoćom jezika od izobličavanja govornim činovima.

Nesklonost negativnog teoretičara prema metodi ovisi o posebnoj definiciji jezika, najsnažnije artikuliranoj u de Manovoj *Purloined Ribbon*. U tom eseju de Man se bavi jednom epizodom iz Rousseauovih ISPOVIJESTI koju smatra izrazito

¹⁵ Tu distinkciju, na ovaj ili onaj način, dijele svi teoretičari govornih činova. H. P. Grice, primjerice, razlikuje "izraz oblika 'U (govornik) je mislio...'" od "izraza oblika 'X (vrsta iskaza) znači...'" te prvo naziva "situacijskim značenjem", a drugo "primijenjenim bezvremenskim značenjem" (H. P. Grice, *Utterer's Meaning, Sentence-Meaning, and Word-Meaning*, u: *THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE*, ur. Searle [London, 1971], str. 54–56). A Searle, citirajući Wittgensteina ("Reci 'hladno je', a misli 'toplo je'"), razlikuje značenje kao "intenciju" od značenja kao "konvencije" (*Speech Acts* [Cambridge], 1969, str. 45).

važnom, a u kojoj Rousseau pokušava interpretirati, a time i opravdati, jedan posebno inkriminirajuć govorni čin. Dok je radio kao sluga, Rousseau je ukrao vrpce svojim poslodavcima. Kad su ga optužili za krađu okrivio je drugu sluškinju, Marion. U odlomku koji je zanimljiv de Manu, Rousseaua brinu dva zločina, sama krađa i, mnogo gnusniji, čin obrane samog sebe optužbom nevine djevojke. Upravo je za ovaj drugi čin, imenovanje Marion, Rousseau najviše potrebno opravdanje.

Rousseau nudi nekoliko mogućih izlika, svaku kao objašnjenje onoga što je zapravo mislio izgovorivši ime Marion. No objašnjenje koje najviše intrigira de Mana neočekivano je objašnjenje da Rousseau možda nije ništa mislio kad je rekao "Marion". Jednostavno je izgovorio prvi zvuk koji mu je pao na pamet: "Rousseau je proizveo prvi zvuk koji mu je pao na pamet, nije zapravo rekao apsolutno ništa".¹⁶ Stoga, tvrdi de Man, "U duhu teksta, trebali bismo se oduprijeti svakoj napasti pridavanja ikakva značenja zvuku 'Marion'". Tvrdnja da 'Marion' ne sadrži nikakvo značenje Rousseauova je najbolja obrana: "Jer samo ako... je izgovor zvuka 'Marion' uistinu bez ikakve zamislive motivacije, postaje moguća potpuna arbitrarnost čina, najdjelotvornija performativna obrana" (str. 37). Zašto? Jer, "da je izvorna neoznačiteljska priroda izjave bila interpretirana na pravi način, da su Rousseauovi optužitelji shvatili da je Marionino ime jednostavno bilo '*le premier ojet qui s'offrit*', razumjeli bi odsustvo njegove krivnje baš kao i Marioninu nevinost" (str.40).

Ali de Mana manje zanima učinkovitost "obrane" od onoga što ona otkriva o temeljnoj prirodi jezika. Činjenica da zvuk "Marion" ne mora značiti ništa podsjeća nas da se jezik sastoji od inherentno besmislenih zvukova kojima pridajemo značenja – drugim riječima, da je odnos između označitelja i označenog arbitran. Zašto de Man misli da ovaj, očigledno

¹⁶ Paul de Man, *The Purloined Ribbon*, GLYPH 1 (1977): 39. Svi daljnji citati ovog djela bit će navedeni u tekstu.

neprijeporni, opis jezika nosi u sebi imalo teorijskog značaja? Spoznaja da je materijalna strana jezika inherentno besmislena sama po sebi nema nikakvu teorijsku snagu. Ali de Man misli da materijalna strana jezika nije samo slobodna od svakog značenja nego da je također već unaprijed "lingvistička", odnosno, da su zvukovi označitelji čak i prije no što im pripojimo značenja (označeno). Kao skupina "čistih označitelja", koji su sami po sebi "slobodni od značenja i funkcije", jezik je prije svega struktura koja nema značenja i kojoj su značenja dodana tek sekundarno (a po de Manovu mišljenju i nelegitimno) (str. 32). Stoga su, tvrdi de Man, Rousseauovi optužitelji greškom dodali značenje označitelju "Marion" - čuli su govorni čin ondje gdje su trebali čuti samo jezik. Ovakvo razdvajanje jezika i govora preduvjet je za de Manovu verziju teorijskog izbora.

De Manovo razdvajanje jezika i govornih činova temelji se na pogrešci. Točno je, naravno, da zvukovi sami po sebi ne nose nikakvo značenje. Također je točno i da zvukovi postaju označitelji kad djeluju unutar jezika. Ali netočno je da su zvukovi sami po sebi označitelji, oni to postaju tek kad im se pridruži značenje, a kad izgube to značenje prestaju biti označitelji. De Manova je pogreška u tome što misli da zvuk "Marion" ostaje označitelj čak i kad je ispražnjen od svakog značenja.¹⁷ Stvar je u tome da besmisleni zvuk "Marion" samo *nalikuje* označitelju "Marion", baš kao što slučajni izgovor zvuka "Marion" samo nalikuje govornom činu imenovanja Marion. De Man shvaća da slučajno ispuštanje zvuka "Marion" nije govorni čin (to je, naime, i poanta primjera koji nudi), no uspijeva previdjeti da taj zvuk također nije ni jezik. Ono što označitelj svodi na buku, a govorni čin na slučajnost, odsustvo je intencije. Zamislivši lingvističku aktivnost kao

¹⁷ Do pojma čistog označitelja može se doći i na drukčiji način: uočimo li da se jedan označitelj može pridružiti brojnim različitim značenjima, možemo zaključiti da označitelj ima vlastiti identitet, neovisan o značenju uopće. No takav zaključak nije održiv. Ne samo da, odvojen od značenja, označitelj ne postiže svoj pravi identitet, već samim tim položajem prestaje biti označitelj.

slučajno ispuštanje fonema, de Man dolazi do ideje "apsolutne nasumičnosti jezika, prethodno bilo kakvoj figuraciji ili značenju": "Ne može postojati uporaba jezika koja, unutar određene perspektive, nije radikalno formalna, odnosno mehanička, bez obzira na to koliko duboko taj aspekt bio sakriven estetičkim, formalističkim obmanama" (str. 44, 41).

Shvaćajući jezik kao nešto što je u svojoj biti nasumično i mehaničko, de Man nudi nov odgovor na dilemu o pjesmi na plaži i daje opširnije objašnjenje zašto je ta dilema presudna za teoriju uopće. Naša ranija rasprava o pjesmi na plaži trebala je pokazati koliko je nerazumno razdvajati jezik i intenciju. Kad se u pijesku pojavila i druga strofa, čak je i teoretičar trebao biti spreman priznati da to nije pjesma jer ti znakovi nisu jezik. Ali naše kasnije rasprave o Juhlu i de Manu pokazale su da teorija ovisi upravo o izbjegavanju takvog priznanja. Juhlu ti slučajni znakovi i dalje predstavljaju jezik, ali jezik *in abstracto* i stoga inherentno višeznačan. Tako pjesma na plaži pozitivnom teoretičaru, kao što je Juhl, nudi izbor višebrojnih značenja neintencionalnih znakova i određenog značenja intencionalnog govornog čina. Budući da je cilj pozitivne teorije utemeljiti praksu pronalaska određenih značenja, pozitivni teoretičar znakove će čitati kao intencionalni čin. No kad drugu (slučajnu) strofu uoči negativni kritičar, kao što je de Man, pred njim se nalazi malo drukčija verzija istog izbora. De Manu ti znakovi nisu višeznačni, već u biti ispražnjeni od svakog značenja, a izbor ne ostvaruje između jednog intencionalnog značenja i više neintencionalnih značenja, već između intencionalnog značenja i odsustva bilo kakvog značenja. Budući da su, po de Manu, sva umetanja značenja jednako neosnovana, odabir intencije pozitivnog teoretičara čini mu se besmislenim. Očigledno neprijateljski raspoložen prema interpretacijskoj metodi, negativni teoretičar odabire znakove bez značenja. Ali takav odabir negativnom teoretičaru zapravo nameće pozitivnu metodologiju, metodologiju koja praksu interpretacije utemeljuje u jednoj određenoj isti-

ni o jeziku. Ta istina o jeziku njegova je slučajna i mehanička priroda: svaki tekst, "pravilno interpretiran", otkrit će svoju "suštinski neoznačiteljsku prirodu" (str. 40). I Juhl i de Man na vjernost metodološkoj preskripciji gledaju kao na uvjet za pravilnu interpretaciju. Juhllova preskripcija glasi: kad ste suočeni s jezikom, čitajte ga kao govorni čin. De Manova preskripcija glasi: kad ste suočeni s onim što nalikuje govornom činu, čitajte ga kao jezik.

Pjesma na plaži teoretičaru predstavlja izbor između dviju vrsta značenja ili, što se svodi na isto, dviju vrsta jezika. U oba slučaja problem je u prisutnosti ili odsutnosti intencije: pozitivni teoretičar dodat će intenciju, dok će je negativni teoretičar oduzeti.¹⁸ Mi, s druge strane, smatramo da je odnos između značenja i intencije ili, drugim riječima, između jezika i govornih činova, takav da se intencija ne može ni dodati ni oduzeti. Intencija se ne može dodati ili oduzeti značenju jer su značenja uvijek intencionalna, intencija se ne može dodati ili oduzeti jeziku jer se jezik sastoji od govornih činova, koji su također uvijek intencionalni. Budući da jezik u sebi već ima ugrađenu intenciju, nikakva odluka o tome što učiniti s intencijom ne može imati utjecaja na pitanje kako interpretirati određeni izraz ili tekst. Jedino pitanje koje pjesma na plaži predstavlja za neteoretičara nije *kako* interpretirati, nego *treba li* uopće interpretirati. Znakovi u pijesku ili jesu pjesma, i samim time govorni čin, ili nisu pjesma i samo nalikuju govornom činu. No jednom kad odgovorimo na ovo empirijsko pitanje, nisu mogući nikakvi daljnji sudovi – i samim time nikakvi teorijski sudovi – o statusu intencije.

¹⁸ Ovo vrijedi za današnju generaciju teoretičara. Raniji teoretičari, poput W. K. Wimsatta i Monroea C. Beardsleyja, do objektivnog značenja kojem stremi pozitivna teorija dolazili su oduzimanjem intencije i oslanjanjem na formalna pravila i opće jezične norme. Ovo je, naravno, stav koji promoviraju u *The Intentional Fallacy* (THE VERBAL ICON: STUDIES IN THE MEANING OF POETRY [Lexington, Ky.], 1954, str. 3–18).

IV. TEORIJA I PRAKSA

Naša se rasprava dosad bavila onim što bismo mogli nazvati ontološkom stranom teorije – njoj svojstvenim postavkama o prirodi njezina predmeta. Spomenuli smo da se te postavke uvijek temelje na stvaranju razlike ondje gdje je, zapravo, nema, tako što zamišljaju postojanje jezika bez intencije, odnosno bez onoga što ga čini jezikom i razlikuje od slučajnih ili mehaničkih zvukova i znakova. No također smo pokušali pokazati da je ovaj neobičan ontološki projekt više od spontane anomalije i da je uvijek u službi epistemološkog cilja. Taj je cilj metoda, upravljanje interpretativnom praksom pomoću nekog višeg, istinskog načela. Naime, u anglo-američkoj tradiciji, teorijske sporove češće su izazivale rasprave o epistemološkom položaju tumača, nego o ontološkom statusu teksta. Ako je ontološka misao teorije teza o postojanju jezika prije intencije, njezina je epistemološka misao teza o postojanju znanja prije interpretacije.

Cilj je epistemološkog projekta teorije utemeljiti interpretaciju na izravnom kontaktu s njezinim predmetom, kontaktu koji nije iskrivljen utjecajem određenih tumačevih uvjerenja. Upozoravajući da je nemoguće pri interpretaciji nadici vlastita uvjerenja i stavove, neki pisci tvrde da je epistemološki cilj teorije stoga nedostižan. Neki su zaključili da nedostižnost epistemološki neutralnog stava, ne samo da potkopava zahtjeve za postojanjem metode, već i onemogućuje postojanje bilo kakve točne interpretacije. Za ove pisce napad na metodu stoga ima važne praktične, iako negativne, posljedice za književnu kritiku.¹⁹

Raspravljajući o teoriji iz ontološke perspektive, pokušali smo pokazati da nemogućnost postojanja metode zapravo nema praktičnih posljedica, pozitivnih ili negativnih. A do istog je zaključka, iz epistemološke perspektive, došao i najveći kritičar teorijskih pokušaja da se nadiđu uvjerenja, Stanley Fish. U svojem posljednjem eseju *Is There a Text in This*

Class?, Fish se suočava s "konačnim pitanjem" koje postavlja njegova kritika metode – "koje posljedice nemogućnost postojanja metode ima za praksu književne kritike". Njegov je odgovor "apsolutno nikakve":

Iz ovoga što govorim ne proizlazi zaključak da se književnom kritikom trebate baviti na određen način ili izbjegavati druge načine. To je stoga što stajalište koje sam predstavio nije takvo prema kojemu biste vi (ili itko drugi) mogli živjeti. Njegova je teza da je sve što vam se čini očitim i neizbježnim, takvo samo unutar neke institucionalne ili konvencionalne strukture, a to znači da nikad ne možete djelovati izvan takve strukture, čak i ako vas je njezina teza uvjerila. Svako teorijsko promišljanje vlastitih stavova dovodi do njihova ponovnog usvajanja, bez ikakvih zadržki, što znači da ćete, govoreći o Miltonu, Wordsworthu ili Yeatsu, činiti to pod utjecajem onih uvjerenja koje imate o tim autorima.²⁰

U središtu je ovog odlomka poznata razlika između 'teorijskog razmišljanja' i 'pretpostavki' ili 'stavova' koji se nalaze u pozadini konkretne 'prakse književne kritike'. Dok većina teoretičara ističe praktičan značaj svojih teorija, Fischeva originalnost počiva u negiranju praktičnih posljedica svoje

¹⁹ Negativna teorija počiva na percepciji onoga što de Man naziva "nepremostivom preprekom na putu do ikakvog čitanja ili razumijevanja" (*ALLEGORIES OF READING* [New Haven, Conn., 1979.], str. 131). Neki teoretičari (primjerice, David Bleich i Norman Holland) ovu prepreku shvaćaju kao subjektivnost čitatelja. Ostali (poput samog de Mana i J. Hillisa Millera) shvaćaju je kao aporiju između konstativnog i performativnog jezika, između demonstracije i uvjeravanja. Međutim, negativni je teoretičar u svakom slučaju privržen stajalištu da je interpretacija, kao što Jonathan Culler kaže, "nužna pogreška" (*The Pursuit of Signs* [Ithaca, N.Y., 1981.], str. 14).

²⁰ Stanley Fish, *IS THERE A TEXT IN THIS CLASS? THE AUTHORITY OF INTERPRETIVE COMMUNITIES* (Cambridge, Mass., 1980.), str. 370. Svi daljnji citati ovog djela bit će navedeni u tekstu.

teorije. No jednom kad teorija odustane od svakog utjecaja na praksu, što joj je preostalo činiti? Nadalje, budući da Fish smatra da teoriji ništa ne preostaje *činiti*, što joj je preostalo da *bude*? Shvaćeno na taj način, Fischevo djelo pokazuje teorijski impuls u njegovu najčišćem obliku. Bez metodološkog projekta koji bi trebao utemeljiti ili potkopati praksu, teorija nastavlja zamišljati poziciju izvan nje. Dok takvo povlačenje na poziciju izvan prakse izgleda kao posljednji očajnički pokušaj teorije da se spasi, ono je zapravo, kao što želimo pokazati, temeljna gesta svake teorijske rasprave.

Fishev napad na metodu počinje prikazom uvjerenja koji je, prema našem gledištu, točan. Dvije središnje postavke tog gledišta su: prvo, spoznaja da se uvjerenja ne mogu temeljiti na nekom dubljem znanju i, drugo, daljnja spoznaja da ova nemogućnost ni na koji način ne umanjuje istinitost tih uvjerenja. Prema Fishu, "ako netko u nešto vjeruje, onda vjeruje da je to u što vjeruje *istinito*, i obratno, vjeruje da ono u što ne vjeruje nije *istinito*" (str. 361). Budući da čovjek ne može pobjeći od vlastitih uvjerenja, kao ni osjećaja da su ona istinita, Fish odbacuje i tvrdnje metode i tvrdnje skepticizma. Metodolozi i skeptici drže da valjanost uvjerenja ovisi o tome što su utemeljena u znanju koje prethodi usvojenim uvjerenjima i postoji neovisno o njima, razlikuju se samo po pitanju je li to moguće. Prednost je Fischeva prikaza što pokazuje zašto ustrajanje na neizbježnosti uvjerenja nipošto nije u suprotnosti s uobičajenim pojmovima istinitosti i neistinitosti koji proizlaze iz našeg poimanja znanja. Upravo je osobina uvjerenja ono na čemu temeljimo te pojmove: imati uvjerenja znači biti predan istinitosti onoga u što vjerujemo i neistinitosti onoga u što ne vjerujemo. No ustvrditi sve ovo, prema Fishu, znači ne ponuditi nikakvu praktičnu pomoć ili prepreku zadatku pronalazjenja istinitih uvjerenja. Ne možemo naći istinita uvjerenja tragajući za znanjem, jednako kao što ne možemo naći autorovo značenje tragajući za njegovom intencijom, a iz istog su razloga znanje i istinita uvjerenja jednaki.

Zasad nam se čini da ovaj argument nema mane. No pokazalo se da Fish ne uspijeva prepoznati snagu vlastite rasprave o uvjerenjima, a to je ono što ga čini teoretičarom. Konačno, obvezuje ga idealu znanja impliciranom u svim epistemološkim inačicama teorije i navodi ga da ipak potvrdi metodološku vrijednost svojeg teorijskog stajališta. Fishevo odstupanje od svojeg prikaza uvjerenja najbolje se očituje u njegovu odgovoru na optužbe da njegovi argumenti vode do povijesnog relativizma. Bojazan od relativizma bojazan je da će odbacivanje metode učiniti sva istraživanja i propitivanja besmislenima. No Fish ispravno tvrdi da propitivanje nikada nije besmisleno; naša trenutačna uvjerenja o nekom predmetu uvijek se čine boljima od bilo kojih prijašnjih uvjerenja o istom predmetu: "Drugim riječima, ideja o napretku je neizbježna, no ne zato što napredak postoji, u smislu sve jasnijeg viđenja nekog neovisnog predmeta, nego zato što je osjećaj napretka neizbježna posljedica čvrstoće kojom stojimo iza svojih uvjerenja" (str. 361–62).

Kao prikaz neizbježne psihologije uvjerenja, ovaj je komentar besprijekoran. No kada prijede s općenitog pitanja intelektualnog napretka na konkretan slučaj napretka u književnoj kritici, Fish jasno pokazuje da našu psihološku uvjerenost smatra neutemeljenom. Naša se trenutačna uvjerenja samo čine boljima od ranijih, no ona to nikada uistinu nisu. K tomu, otkriće istine o našim uvjerenjima pruža nam, smatra Fish, novo shvaćanje povijesti književne kritike i novo viđenje kako se njome baviti. Prema onome što Fish naziva "starim modelom" promatranja povijesti književne kritike, djela kritičara "poput Sidneya, Drydena, Popea, Coleridgea, Arnolda" mogu se gledati samo kao "povijesni zapis prilično otužnih radova ljudi... koji jednostavno nisu shvaćali književnost i književne vrijednosti onako dobro kako ih mi shvaćamo". No Fishev novi model omogućuje nam da "te radove ne držimo neuspjelim pokušajima da se približe našima, već produžecima književne kulture čije pretpostavke nisu bile inferiorne, nego samo različite" (str. 367–68, kurziv naš).

Zamisliti da naša uvjerenja nisu bolja nego "samo različita" od suprotstavljenih uvjerenja drugih ljudi, znači zamisliti poziciju s koje možemo sagledati vlastita uvjerenja, a da u njih doista ne vjerujemo doista. Biti u toj poziciji znači vidjeti istinu o uvjerenjima, a da ih sami zapravo nemamo – znati bez vjerovanja. U trenutku u kojem zamišlja ovo stanje znanja izvan uvjerenja, Fish zaboravlja poantu svojeg ranijeg poistovjećivanja znanja i istinitih uvjerenja.

Kad teoretičar jednom pojmi znanje na takav način, može krenuti u dvama epistemološkim smjerovima: prema realizmu ili idealizmu. Realist smatra da nam teorija dopušta da svoja uvjerenja ostavimo po strani pri neutralnom susretu s predmetom interpretacije. Idealist smatra da nam teorija dopušta da svoja uvjerenja ostavimo po strani pri neutralnom susretu sa samim našim uvjerenjima. Osnovno je pitanje u oba slučaja vezano uz odnos između predmeta i uvjerenja. Za realista predmet postoji neovisno o uvjerenjima, a znanje zahtijeva da svoja uvjerenja zanemarimo u nepristranom traganju za predmetom. Za idealista, koji ustraje na tome da svoja uvjerenja nikad ne možemo zanemariti, znanje znači prepoznavanje uloge koju uvjerenja igraju u *konstrukciji* svojih predmeta. Fish, koji prednost daje uvjerenjima, bira idealizam: "predmeti se stvaraju, a ne pronalaze", smatra on, interpretacija "nije umijeće analiziranja, već umijeće stvaranja" (str. 331, 327). U epistemološkom idealizmu Fish pronalazi metodološki plodno tlo. Imamo li na umu da "tumači ne dekodiraju pjesme", nego ih "stvaraju", "možemo slobodno razmatrati različite forme koje je književna institucija poprimila i otkriti interpretacijske strategije prema kojima su njezini kanoni nastajali i bili shvaćani" (str. 327, 368). Zamišljajući kritičara kao idealista, a ne realista, Fish književnu kritiku može smjestiti u samo središte sveukupne književne prakse:

Kritičar više nije ponizni sluga tekstova čija slava postoji neovisno o njegovu utjecaju: upravo njegovo djelovanje, unutar ograničenja utkanih u književnu instituciju, tekstove stvara i čini ih dostupnima za analizu i procjenu. Praksa književne kritike nije nešto zbog čega se treba ispričavati, ona je apsolutno nužna ne samo za održavanje već i za samu proizvodnju predmeta njezina proučavanja. (str. 368)

Na početku ove cjeline primijetili smo da Fish, poput nas, smatra da nikakav općenit prikaz uvjerenja ne može imati praktične posljedice. No, iz svega smo upravo vidjeli, proizlazi da njegov prikaz ipak ima posljedice. Zašto onda Fish ističe da njegova teza nema praktičnih posljedica i naglašava njezinu važnost za pronalaženje novog modela kritičke prakse? Odgovor na to jest da, unatoč izravnim odbacivanjima, on vjeruje da istinski prikaz uvjerenja mora biti teorija o uvjerenjima, dok mi smatramo da istinski prikaz uvjerenja može biti samo uvjerenje o uvjerenju.²¹ Razlika između ovih dvaju poimanja, o tome što znači imati istinski prikaz nečega, jest razlika između teorije i vrste pragmatične rasprave kakvu ovdje iznosimo. Ova dva različita stava svoju nedosljednost izražavaju na dva posve različita načina. Uvjerenje o prirodi uvjerenja nedosljedno je jer samo iskazuje što su uvjerenja, a ne i jesu li istinita ili lažna u određenom slučaju i općenito. Prema ovom stajalištu, poznavanje istine o uvjerenjima neće vam pomoći u stjecanju istinitih uvjerenja, kao što vam ni spoznaja da je značenje intencionalno neće pomoći u pronalaženju točnih značenja. To nipošto ne znači da ne možete imati istinita uvjerenja, već samo da do njih ne možete doći točnim prikazom onoga što uvjerenja jesu.

²¹ Fish svoj prikaz naziva "općenito ili metakritičko uvjerenje" (IS THERE A TEXT IN THIS CLASS?, str. 359, usp. str. 368–70).

S druge strane, Fischeva teorija o uvjerenjima teži postići izoliranosti od utjecaja stojeći izvan svih praktičnih odabira koje uvjerenje donosi sa sobom. U potpunosti je istinito da se, stajanjem izvan uvjerenja, može postići takva izoliranost, no samo stoga što, kao što i Fish sam ustraje, stajanjem izvan uvjerenja zapravo ne stojimo nigdje. Međutim, naravno da Fish ne misli da svojom teorijom o uvjerenjima ne stoji nigdje: umjesto toga smatra da mu ona otvara put pronalaženju istine, ali ne tako što bira neka uvjerenja umjesto drugih, već tako što odbacuje sva uvjerenja i odabire znanje bez uvjerenja. Prema Fishu, istina o znanju jest da naposljetku neka uvjerenja nisu istinitija od drugih, već su sva uvjerenja u konačnici jednaka. No, kao što smo spomenuli, samo se sa stajališta teorije o uvjerenjima, koja nije i sama uvjerenje, ova istina može sagledati. Stoga prelazak s 'teorijskog promišljanja' o našim uvjerenjima na samu praksu vjerovanja – od neutralnosti do predanosti – traži od nas da zaboravimo istinu koju nam je teorija ponudila. Za razliku od prosječnog metodologa, Fish se protivi izvođenju prakse iz teorije, ustrajući na tome da svijet prakse ne smije biti utemeljen na teorijskoj istini, nego na njezinoj represiji. No mišljenje da praksa može započeti samo potiskivanjem teorije već vodi do metodološke preskripcije: kad ste suočeni s uvjerenjima, zaboravite da ona zapravo nisu istinita. Ovakva preskripcija Fishu pruža sve što teorija uvijek želi: znanje o istinitoj vrijednosti uvjerenja i upute o tome što s njima činiti.²²

Sada možemo uvidjeti zašto Fish, u prvom citiranom odlomku, kaže da njegovo stajalište, "nije takvo prema kojemu biste vi (ili itko drugi) mogli živjeti... čak i ako vas je teza uvjerila". On smatra mogućim da teorija nema praktičnih posljedica: ne može je se živjeti, jer teorija i praksa – istina o uvjerenjima i sama uvjerenja – u načelu, ne mogu nikada biti

²² U jednom je pogledu Fischev propis neobičan: razdvaja dva teorijska cilja – utvrđivanje prakse i postizanje objektivne istine. Govori nam što je istina i kako se trebamo ponašati, ali ne i kako se ponašati da bismo saznali što je istina.

ujedinjeni. Naše je mišljenje, međutim, da je jedina važna istina o uvjerenjima da ih je nemoguće izbjeći i, posve suprotno od toga da je se ne može živjeti, to je istina koju jednostavno morate živjeti. Ona ne izbjegava praktične posljedice zato što se nikad neće *sjediniti* s praksom, nego zato što se nikad neće *odvojiti* od prakse.

Teorijski impuls, kao što smo opisali, uvijek uključuje pokušaj da odvojimo stvari koje ne bismo trebali odvajati: s ontološke strane, značenje od intencije, jezik od govornih činova; s epistemološke strane, znanje od istinitih uvjerenja. Naša je teza da su ti odvojeni pojmovi ustvari neodvojivi. Gotovo smo u iskušenju zaključiti tvrdnjom da su teorija i praksa također neodvojivi. No to bi bila pogreška. Ne stoga što su teorija i praksa (za razliku od ostalih pojmova) uistinu odvojeni već stoga što teorija nije ništa doli pokušaj izbjegavanja prakse. Značenje je samo drugi naziv za izraženu intenciju, znanje je samo drugi naziv za istinito uvjerenje, ali teorija nije samo drugi naziv za praksu. Ona je naziv za sve načine na koje se ljudi pokušavaju odmaknuti od prakse kako bi njome upravljali izvana. Naša je teza da nitko ne može zauzeti položaj izvan prakse, da teoretičari trebaju prestati pokušavati i da teorijski podvig stoga treba prispjeti svome kraju.

"San je, dakle, jedna takva zagonetka u slikama, i naši prethodnici u oblasti tumačenja sna učinili su grešku što su rebus ocenjivali kao slikarsku kompoziciju. Kao takva, on im je izgledao besmislen i bez vrednosti."

Sigmund Freud, TUMAČENJE SNOVA